

Ohrožení důvěrnosti komunikace obviněného a jeho obhájce

Zdeněk Koudelka

Advokátní komora se rozhodla sdělit Ústavnímu soudu své právní názory v rámci řízení o ústavní stížnosti S. A. Zadeha a jeho advokátů, IV.ÚS 4342/18.¹ Důvodem je, že 8 z celkem 9 stěžovatelů jsou advokáti, jejichž práva byla státním orgánem porušena při výkonu advokacie, konkrétně trestní obhajoby. Zmíněná ústavní stížnost tak podstatně překračuje vlastní zájmy stěžovatelů, protože rozhodnutí o ni, bude mít dopad na výkon advokacie obecně. Z tohoto důvodu je logické, že komora jako reprezentant advokátního stavu a v zájmu realizace ústavně garantovaného základního práva na obhajobu² a právní pomoc³ považovala za nutné v případě vyjádřit se Ústavnímu soudu.

1. Skutkové okolnosti

Ústavní stížnost brojí proti postupu Městského soudu v Brně, který v rámci trestního řízení⁴ před soudem nechal do trestního spisu založit komunikaci obžalovaného s jeho obhájci a dalšími advokáty, kteří se na obhajobě podíleli. Přičemž tyto obhájce již před údajným skutkem, pro který je projednávána obžaloba před Městským soudem, byli činní jako obhájce téhož obžalovaného v jiném trestním řízení před Krajským soudem v Brně 46T 5/2015, o čemž Městský soud věděl.

V rámci domovní prohlídky byl zabaven obžalovanému tablet a mobilní telefon. Opatřením předsedy senátu Městského soudu v Brně Mgr. Michala Kabelíka ze dne 23. 11. 2017 byl Kriminalistický ústav Praha ustanoven pro znalecké zkoumání obou zajištěných elektronických zařízení. Jak přitom vyplývá z příkazu MS v Brně ze dne 30. listopadu 2016, 70Nt 1401/2016, a dvou opatření MS v Brně ze dne 23. listopadu 2017, 3T 151/2017, předseda senátu vymezil znalecký úkol způsobem, který uvedenému znaleckému ústavu nejen umožnil seznámit se s e-mailovou komunikací obžalovaného s jeho obhájci a dalšími výše uvedenými materiály obhajoby vztahujícími se k trestní věci vedené u Krajského soudu v Brně pod 46 T 5/2015, ale znalecký ústav si rovněž mohl podrobně prostudovat s trestním řízením nikterak nesouvisející dokumenty soukromé povahy. Obžalovaný a jeho obhájce přitom namítali, že na těchto nosičích je komunikace obžalovaného s obhájci obsahující strategii obhajoby, např. důkazy, právní názory a stanoviska obhajoby. Získané informace z obou zařízení pak předseda senátu založil bez jakékoliv selekce do trestního spisu a aktivně předal veškerý obsah zajištěných zařízení na datových nosičích blu-ray při hlavním líčení konaném dne 28. února 2018 státnímu zástupci Vrchního státního zastupitelství v Olomouci, ostatním spoluobžalovaným a jejich obhájcům, čímž je zpřístupnil obžalobě, spoluobžalovaným a dalším osobám. Vrchní státní zastupitelství v Olomouci rovněž zastupuje veřejnou žalobu proti stejnému obžalovanému před Krajským soudem v Brně.

Soudce tak nebyl nestranný, ale přihrál informace obžalobě a z pozice nadřazené v rámci soudního řízení účastníkům se stal pomocníkem obžaloby. Komicky působí, že je předal i obžalovanému, který je vazebně stíhán a ve vazbě nemůže nosič Blu-ray využít, protože zde není vybavení, na kterém by jej mohl přehrát.

2. Dotčená práva obhájců, zásah do svobodného výkonu advokacie

Uvedeným postupem Městský soud porušil vícero práv stěžovatelů. Z pohledu obhajoby však

¹ Usnesení Představenstva ČAK z 11. 2. 2019, číslo 1e.

² Čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

³ Čl. 37 odst. 2 Listiny.

⁴ Městský soud v Brně 3T 151/2017.

je určující narušení důvěrnosti komunikace mezi obžalovaným a obhajobou. Přitom závadné je nejen faktické zpřístupnění komunikace všem stranám řízení, která se týká samotné obhajoby, ale případně i komunikace mezi obhájci a obžalovaným soukromého charakteru, která neměla vztah k obhajobě, čímž došlo k porušení práva na ochranu soukromí obžalovaného i jeho obhájců.⁵

Obhajoba je základním předpokladem spravedlivého procesu. Je zřejmé, že obžalování, jakožto zpravidla trestněprávní laici, nemohou být před soudem v materiálně rovném postavení jako státní zástupce, což je vždy trestněprávní profesionál. Tato nerovnost se zvyšuje tím, když je obžalovaný ve vazbě. K vyrovnání této nerovnosti slouží právě obhajoba poskytovaná advokáty jako právními profesionály. Obhajoba má jeden základní cíl, a to je hájit zájmy klienta v trestním řízení. Takové hájení zájmů však může být dosaženo jen, když mezi klientem (obžalovaným) a obhájcem probíhá nerušená a důvěrná komunikace, což garantuje zákon.⁶ A ta byla právě postupem Městského soudu zmařena.

Práva a postavení obhájců jsou určující pro práva a postavení všech osob. Pokud v určité zemi ztratí svá práva obhajoba, fakticky ztrácejí práva všichni lidé, jejichž práva nemohou být účinně hájena. Při ochraně práv lidí je rozhodující materiální pojetí. Pokud máme ústavou a zákony chráněné dopisní tajemství, ochranu důvěrnosti telefonických hovorů a elektronicky posílaných zpráv, pak se stává tato ochrana materiálně vyprázdněnou, pokud soudce s plným vědomím toho, že disponuje důvěrnými soukromými informacemi a komunikací mezi obhájcem a obžalovaným, umístí celý obsah tabletu a mobilního telefonu do trestního spisu v řízení před soudem a tím je zpřístupní jiným osobám a dokonce je předá přímo státnímu zástupci. Pakliže nemá být ústavní ochrana základních práv jen formální, je zřejmé, že tato ústavní ochrana se nevztahuje jen na moment přenosu příslušné zprávy od obhajoby k obviněnému a naopak, ale i jakékoliv jednání státu, které jiným způsobem získá obsah této komunikace později. Nelze akceptovat, aby komunikace mezi obhájcem a jeho klientem, která je chráněna v rámci nařízeného odposlechu či sledování elektronické komunikace, byla prolomitelná jiným jednáním státu - např. domovní prohlídkou.

Michal Kabelík jako předseda senátu Městského soudu v Brně v trestní věci vedené proti obžalovanému předal ke znaleckému zkoumání osobní mobilní zařízení obžalovaného. Znalecký úkol pak vymezil způsobem, který umožňoval seznámit se s e-mailovou komunikací obžalovaného s jeho obhájci, stejně jako s materiály obhajoby, a seznámit se s dokumenty ryze soukromé povahy, které nesouvisejí s trestním řízením. To vše musel činit s vědomím, že důvěrná komunikace mezi klientem a jeho obhájcem podléhá ochraně podle §88 trestního řádu, čímž ohrozil důvěru ve spravedlivé rozhodování soudů.

Pochybení soudce Michala Kabelíka spočívá v tom, jakým způsobem naložil se záznamy komunikace obžalovaného s obhajobou, důvěrnými dokumenty obhajoby a s dokumenty soukromé povahy, které nemají s trestním řízením žádnou souvislost, tedy, že je založil do trestního spisu a rozdál účastníkům řízení. Vážným způsobem oslabil, přesněji znehodnotil, účinnou obhajobu, čímž došlo k porušení rovnosti stran v řízení, práva na obhajobu a popření zásad spravedlivého procesu. Toto pochybení je velmi závažné, nedůstojné, nepochopitelné a nepřijatelné.

Nejedná se o první případ, kdy se komora vyslovila k postupu orgánů činných v trestním řízení v kauzách MUDr. S. A. Zadeha. Konkrétně v únoru 2017 se společně s Uníí obhájců ostře postavila proti odposlechům hovorů obviněného s jeho obhájci, které byly v rámci jeho

⁵ Čl. 7 odst. 1 a čl. 10 Listiny.

⁶ § 88 odst. 1 a § 158d odst. 1 trestního řádu č. 141/1961 Sb.

trestní věci rovněž zařazeny do trestního spisu místo toho, aby byly neprodleně smazány.⁷ To též kritizovala Stálá komise Poslanecké sněmonvy pro kontrolu činnosti Generální inspekce ozbrojených sborů.⁸ I tehdejší postup orgánů činných v trestním řízení zasáhl do práva na obhajobu. Věci se nakonec zabývalo Nejvyšší státní zastupitelství a zjistilo vážná pochybení při nakládání policie s odposlechy i pochybení dozorového státního zástupce Vrchního státního zastupitelství v Olomouci.

3. Judikatura

Právo na důvěrnost komunikace obhajoby chrání i Evropský soud pro lidská práva v rámci aplikace článků 6 a 8 Úmluvy o ochraně lidských práva a základních svobod. Soud vzal do úvahy, že „v demokratické společnosti je právo obviněného na komunikaci s jeho obhájcem mimo doslech třetí osoby součástí základního požadavku na spravedlivý proces a vyplývá z článku 6 odstavce 3 (c) Úmluvy“⁹. Mimoto soud konstatoval, že „právo každého na spravedlivý soudní proces“¹⁰ závisí na „vztahu důvěry mezi [obhájcem a klientem]“. Soud zdůraznil, že oslabování profesní mlčenlivosti nebo ochrany profesních privilegií může porušovat článek 8, který chrání právo na respektování soukromého a rodinného života. Tento článek skutečně „poskytuje zvýšenou ochranu komunikace mezi obhájci a jejich klienty“.¹¹ Soud uvedl: „...to je opodstatněno skutečností, že obhájcem je v demokratické společnosti přisouzena zásadní úloha obhajování stran ve sporu. Přesto však nemohou vykonávat tento základní úkol, jestliže nejsou schopni zaručit těm, které obhajují, že jejich vzájemné komunikace zůstanou důvěrné“.

Důraz, který ESLP klade na **zachování důvěrnosti veškeré** komunikace mezi klientem a advokátem (obviněným a obhájcem) pak jasně vyplývá např. z relativně nedávného rozsudku ve věci *Laurent proti Francii*¹², v němž bylo konstatováno porušení čl. 8 Úmluvy v případě, kdy bylo bezdůvodně ze strany člena ostrahy zasaženo do korespondence mezi obviněným a obhájcem spočívající v předání zprávy zaznamenané na složeném kusu papíru v soudní síni. Je-li již takováto na první pohled „nepatrná“ situace s to založit porušení čl. 8 Úmluvy, tím spíše je nutno jej spatřovat ve stavu, který nastal v případě obhájců MUDr. Zadeha.

V případě *Foxley proti Spojenému království*¹³, který je obzvláště zajímavý s ohledem na komunikaci mezi advokáty a klienty, ESLP rozhodl, že sledováním korespondence stěžovatele s jeho právními zástupci byl porušen čl. 8. ESLP v tomto případě zdůraznil potřebu účinných ochranných opatření¹⁴. Toto dopadá i na nynější věci, neboť sám předseda senátu M. Kabelík opakovaně uvedl, z obsahu předmětných zařízení žádné důkazy provádět nebude. O

⁷ Stanovisko advokátní komory k nezákonným odposlechům z 14. 2. 2017, <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=17081>. Informace Unie obhájců z 23. 2. 2017 o podání trestního oznámení z 22. 2. 2017 na nezákonné odposlechy, <http://www.uocr.cz/unie-obhajcu-cr-podala-trestni-oznameni/>.

⁸ Usnesení Stálé komise pro kontrolu činnosti GIBS ze 7. 9. 2017, č. 33, a z 19. 9. 2017, č. 34.

⁹ *S. proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 28.11.1991, č. stížnosti 12629/87, §48; *Domenichini proti Itálii*, rozsudek ESLP ze dne 15.11.1996, č. stížnosti 15943/90, §39; *Öcalan proti Turecku*, rozsudek ESLP ze dne 12.5.2005, stížnost č. 46221/99, §1333; *Moiseyev proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 9.10.2008, stížnost č. 62936/00, §209; *Campbell proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 25.3.1992, č. stížnosti 13590/88, §§ 44-48.

¹⁰ *Michaud v. Francie*, rozsudek ESLP ze dne 6.12.2012, č. stížnosti 12323/11, §117-8.

¹¹ *Michaud v. Francie*, rozsudek ESLP ze dne 6.12.2012, č. stížnosti 12323/11, §117-8. *Kopp v. Švýcarsko*, rozsudek ESLP ze dne 25.3.1998, č. stížnosti 23224/94.

¹² *Laurent proti Francii*, rozsudek ESLP ze dne 24. 5. 2018, stížnost č. 28798/13, §§ 45 a násl.

¹³ *Foxley proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 20. 6. 2000, č. stížnosti 33274/96.

¹⁴ Také viz ESLP *Niemietz proti Německu*, rozsudek ESLP ze dne 16. 12. 1992, č. 13710/88, §37; *Matheron proti Francii*, rozsudek ESLP ze dne 29. 3. 2005, č. 57752/00, §36-43; *Pruteanu proti Rumunsku*, rozsudek ESLP ze dne 3. 2. 2015, č. 30181/05, §49.

irelevantnosti obsahu předmětných zařízení pro toto trestní řízení tedy není pochyb.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady o právu na přístup k obhájci (Směrnice 2013/48/EU) v čl. 4 stanoví: „*Členské státy respektují důvěrnost komunikace mezi podezřelými nebo obviněnými osobami a jejich obhájcem v rámci výkonu práva na přístup k obhájci stanoveného podle této směrnice. Tato komunikace zahrnuje schůzky, korespondenci, telefonické hovory a jiné formy komunikace, které jsou přípustné podle vnitrostátního práva.*“ Tato směrnice pokládá důvěrnost komunikace mezi podezřelou nebo obviněnou osobou a jejím obhájcem za zásadní pro zajištění účinného výkonu práva na obhajobu a nezbytnou součást práva na spravedlivý proces, proto také výslovně uvádí, že při výkonu tohoto práva jsou členské státy povinny respektovat důvěrnost schůzek a jiných způsobů komunikace mezi obhájcem a podezřelou nebo obviněnou osobou bez výjimky.

Použitelný je případ společnosti AM&S, která nevydala některé z dokumentů v rámci vyšetřování kartelu na základě toho, že se jedná o chráněné písemné komunikace mezi obhájcem a klientem. Evropská komise vydala rozhodnutí požadující, aby společnost AM&S tyto dokumenty předložila. Ve věci *AM& S v. Komise* Soudní dvůr Evropské unie (SDEU) potvrdil, že zachovávání důvěrnosti, která se týká jistých komunikací mezi advokátem a klientem, tvoří obecnou právní zásadu společnou zákonům všech členských států a jako taková také představuje základní právo chráněné právem ES. Soud rozhodl, že „*jakákoli osoba musí být schopna bez omezení konzultovat advokáta, jehož profese přináší poskytování nezávislé právní rady všem těm, kteří ji potřebují*“, a že proto „*důvěrnost jistých komunikací mezi klientem a advokátem musí být chráněna*“.¹⁵

ESLP se ve věci *Chadimová proti České republice*¹⁶ rovněž zabýval situací téměř totožnou se situací. V daném případě byla prostřednictvím telefonních odposlechů v trestním řízení vedeném s paní Chadimovou zaznamenána (nahrána na několika kazetách) obsáhlá chráněná komunikace mezi ní a jejím obhájcem. Přestože trestní řád v takovém případě počítal nejen s nepoužitím takovýchto záznamů pro účely probíhajícího trestního řízení, ale přímo s jejich kompletním zničením, vnitrostátní orgány tento přísný požadavek nenaplnily a zničení všech záznamů této komunikace nezajistily. ESLP konstatoval porušení čl. 8 odst. 1 Úmluvy. K tomuto nejprve uvedl: „*[k] zásahu do práv stěžovatelky totiž došlo tím, že nebyly zničeny kazety, na nichž byly tyto telefonické hovory zaznamenány, přičemž stěžovatelka nepochybně jako takové.*“ Dále pak uzavřel: „*S ohledem na informace získané od účastníků řízení a zejména informace předložené vládou Soud není přesvědčen o tom, že by vnitrostátní orgány vyvinuly dostatečné úsilí, aby prokázaly, že všechny kazety obsahující záznamy telefonických hovorů stěžovatelky s jejím právním zástupcem byly skutečně zničeny.*“

4. Správný postup

Orgány činné v trestním řízení chtějí znát obsah informací uložených v počítačích či mobilních telefonech. Obecně je taková snaha po právu, bude-li zachován procesně správný postup jejich získání. Nelze však při tomto postupu odhlédnout od jiných právem chráněných hodnot a oprávněných zájmů. V daném případě měl již soud při ustanovení znalce uložit znalci, aby oddělil informace, které jsou výsledkem komunikace obžalovaného s obhájci a dále oddělil informace, které nemají vztah k trestnímu řízení. Městskému soudu měl pak znalec předat jen takto vytyřené informace, které mají vztah k trestnímu řízení, které je před ním vedeno.

Pakliže tak soudce neučinil, již to samotné je porušením práva na spravedlivý proces, protože

¹⁵ *AM & S v. Komise*, rozsudek Soudního dvora EU ze dne 18.5.1982, č.155/79, §§ 16, 18.

¹⁶ *Chadimova proti ČR*, rozsudek ESLP ze dne 18. 4. 2006, stížnost č. 50073/99, §§ 144 až 147.

soudce by měl čerpat informace z důkazů, které budou provedeny při hlavním líčení. Pakliže měl soudce přístup k důvěrné komunikaci mezi obžalovaným a obhajobou, která může obsahovat informace, jež obhajoba nechtěla předložit u soudu či uplatnění u soudu bylo jen zvažováno, pak soudce získal na věc určitý náhled, což jej v zásadě vyřazuje z pozice soudce nestranného. Navíc byla porušena zásada rovnosti zbraní, jelikož důvěrná komunikace mezi státními zástupci Vrchního státního zastupitelství v Olomouci či mezi státními zástupci a policií takto soudci a ostatním stranám zpřístupněna nebyla. V trestním spisu je jen to, co veřejná žaloba a policejní orgány chtěly do trestního spisu vložit, přičemž i mezi nimi mohla probíhat neformální e-mailová či obdobná komunikace.

Samotné porušení práva v tom, že se soudce seznámil s důvěrnou komunikací obhajoby, soudce Městského soudu znásobil tím, že takto získané informace vložil do trestního spisu a zpřístupnil je dalším osobám, včetně obžaloby. Pokud již získal chráněné důvěrné informace, což samo o sobě bylo protiprávní, neměl je dále šířit a zpřístupňovat třetím osobám. To vše za situace, kdy byl soudce o tom, že na nosičích je důvěrná a chráněná komunikace mezi obžalovaným a obhajobou, informován obhájci. Přesto vědomě porušil ústavou chráněné právní hodnoty. Nelze zde poukazovat na legitimní prolomení práva na důvěrnost komunikace, pakliže by v rámci takové komunikace docházelo k přípravě či realizaci trestné činnosti, což není poskytování právních služeb.¹⁷ To v daném případě nenastalo.

5. Závěr

Postup Městského soudu byl v rozporu s právem, materiálním chápáním základních práv a svobod a principy spravedlivého procesu. Daný případ nemá dopad jen na vlastní soudní řízení, ale nastaví postavení obhajoby v trestním řízení do budoucnosti obecně. Pokud by takový postup Ústavní soud akceptoval, bude v budoucnu opakován. Orgány činné v trestním řízení zjistí, že institut důvěrnosti komunikace mezi obhajobou a obžalovaným (obviněným) lze obejít formou domovní prohlídky.

Obecně je znám zdrženlivý přístup Ústavního soudu k zásahům do neskončeného trestního řízení v rámci řízení o ústavních stížnostech. Primární ochranu subjektivním právům mají poskytovat obecné soudy. Předmětné závadné jednání však učinil Městský soud v hlavním líčení a zpřístupněním komunikace je již škoda nenapravitelná. Jen razantní a okamžitý zásah Ústavního soudu může zamezit opakování tohoto vadného postupu do budoucna. Jinak bude celý výkon advokacie formou obhajoby narušen tím, že se obhájci i klienti budou bát spolu otevřeně komunikovat, protože jejich komunikace fakticky důvěrná nebude. Je též možné, že mezi obhájcem a klientem, pro kterého poskytuje obhájce právní pomoc dlouhodobě, bude probíhat i soukromá komunikace, která nemá vztah k trestnímu řízení. Jestliže takové informace budou soudy rozdávat státnímu zastupitelství, mohou být tyto informace někdy citlivé a státní zastupitelství či policie je může použít k vydírání obhajoby hrozbou jejich zveřejnění či jiným užitím. Proto věc podstatně přesahuje vlastní zájmy stěžovatelů a jde zde o zájem advokacie jako celku.

¹⁷ § 21 zákona o advokacii a usnesení Ústavního soudu z 24. 3. 2014, III.ÚS 3988/13, a z 12. 11. 2014, I.ÚS 1638/14. Nález Ústavního soudu z 3. 1. 2017, III.ÚS 2847/14.